

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Ondřeje Cerhy
„Dimenze osobnosti a self v sociokulturním kontextu: kroskulturní experimentální studie“
předkládané v roce 2022 na katedře psychologie

I. Stručná charakteristika práce

Předložená disertace je svým žánrem experimentální kroskulturní studií, která na vzorku českých a vietnamských probandů zkoumá dimenze osobnosti (a pojetí sebe – Self). Teoretická část představuje velmi kondenzované shrnutí klíčových konceptů (kros)kulturní psychologie a jejích metodologických přístupů. Jasnou dominantou práce je empirický experimentální výzkum, jeho design, psychometrické vlastnosti poměrně velké škály použitých metod a podrobné statistické zpracování výsledků výzkumu. Práce je pokusem propojit charakteristiky rozdílných kultur (individualistické vs. kolektivistické) s psychologickými vlastnostmi jedinců (Big Five, independentní a interdependentní self), kteří tyto kultury tvoří. V tomto ohledu jde o pokus originální, který přinesl zajímavé inspirace pro budoucí výzkumy.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Doktorand prokázal nejen schopnost formulovat problém, zařadit ho do kontextu dosavadních výzkumů (velmi dobré, byť někdy až příliš stručné state of the art). Zúročil zahraničními pobyty získané zkušenosti a odvedl na přípravě a provedení experimentu ale i na adaptaci metod a statistickém zpracování dat velmi náročnou práci. Ve většině případů se úspěšně vyrovnal s některými záludnostmi kroskulturních výzkumů (vyrovnanost a důvěrná znalost vzorku ze srovnávaných kultur, překlady a adaptace některých metod, potíže s propojením charakteristik celku „kulturních souborů“ a analýzy na úrovni jedinců). Celkovým vyzněním práce rozhodně splňuje (a v řadě parametrů překračuje) požadavky kladené na doktorskou disertaci, byť diskuse a zejména závěr vybízejí k bohatšímu rozvedení výsledků. Výzkum je tak otevřen pokračování.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Práce si klade ambiciózní cíle. Ověřuje pevnost závislosti sebepojetí na dominantní charakteristice kultury (tzv. individualistická vs. tzv. kolektivistická) a to experimentální manipulací tzv. primingem (sublimální “message” v prezentovaném příběhu). Na straně nezávislých proměnných pak sleduje sociodemografické proměnné a proměnné psychologické (osobnostní). Výstavba textu je z pohledu experimentálního designu logická, dobře strukturovaná a srozumitelná. V teoretické partii od obecného připomenutí distálních faktorů kulturní evoluce, přes psychologickou reflexi individualistické a kolektivistické kultury (s emblémy tohoto výzkumu Hofstedem a Triandisem) a dále analýzou pojmu Self (ve faktorovém vymezení) až po stručné uvedení známého fenoménu primingu ve studiu kultury (u nás v sociální psychologii předvedl velmi kvalitní zkoumání primingu u postojů a stereotypů K. Hnilica, jehož jméno by možná stálo za připomenutí v této mimořádně stručné partii textu).

Některé pasáže jsou tedy až nadměru úsporné. Např. psychologický přístup ke zkoumání vlivu kultury na psychické funkce a procesy jistě nestačí uvést jen Vygotským a jen v partii o ontogenezi v souvislosti s pojmem zóny nejbližšího vývoje. Mimořádně inspirativním pro

téma, kterým se doktorand tak důkladně, sofistikovaně a obezřetně zabývá, je práce Lurijova v sovětské střední Asii ze začátku 30. let (O historickém vývoji poznávacích procesů - mimochodem, jde o experimentální výzkum zaměřený též na sebepojetí). Tito průkopníci (ideovým spoluautorem byl i Vygotskij) reagovali na silně etno (europo)-centrické teze Lévy-Bruhla z počátku 20.st. o "primitivním myšlení" necivilizovaných národů. A inspirovali pozdější slavnou vlnu amerických výzkumů v Africe (Cole, Glick, Scribnerová, Laveová). Jejich pojetí kultury je méně reduktivní než pojetí pozdějších kroskulturních výzkumů - zahrnuje i analýzu činnosti, dělby práce a povahy vzdělání a jejich vliv na psychické funkce.

Podobně, ba ještě více detailně a pečlivě je vystavěna hlavní část doktorské práce - výzkumná experimentální studie. Tato část je tak vlastně výzkumnou zprávou. Výzkumné otázky a hypotézy ladí s expozicí v předešlém textu. Popis souborů (český a vietnamský) je detailní a kriticky upozorňuje i na všechny nedostatky. Výzkumné metody - počínaje Big Five a konče překladem a novou konstrukcí primingového příběhu Sumerského bojovníka v českém a vietnamském kulturním kontextu - jsou zdůvodněny a popsány velmi podrobně. Na popis výsledků a jejich interpretaci je třeba mít poměrně velkou zběhlost ve znalostech statistického zpracování dat (což opravdu není silnou stránkou oponenta). I proto jako čtenář očekává podrobnou diskusi a závěry.

Diskuse je skutečně diskusí - organicky a podrobně vřazuje nálezy výzkumu do kontextu relevantních zahraničních výzkumů. I tak by ovšem čtenář očekával poněkud rozvinutější debatu. Závěr pak je místy trochu redundantním shrnutím poznatků formulovaných v předešlých partiích.

Formální úroveň práce je vysoká. Rušivě občas působily jen občasné překlepy a vyšinutí z vazby (shoda v přičestí minulém) nebo nesprávný přepis jména (Tomasselo i Tommasello).

Práce s prameny ovšem je kontrolovatelná a opírá se o relevantní starší i recentní literaturu. Ve výzkumné části vysoce oceňuji nejen perfektní vhlad do metodologie sběru dat, ale i podrobné a kritické "rozkrytí karet", pokud jde o aplikaci, ověření a adaptaci některých výzkumných nástrojů.

Předložená disertace je jednoznačně autorsky originálním příspěvkem k tradičnímu tématu vztahu kultury a psychiky, k psychologicky klíčové otázce univerzálnosti psychických funkcí, procesů a instancí (či culture-fair psychických faktů).

Z výsledků zaujme práce s dvěma modely regresní analýzy. První se opírá hlavně o sociodemografické charakteristiky, mezi nimiž nepřekvapivě signifikantní roli hraje počet členů domácnosti predikující vztahovou interdependenci. Druhý model rozšířený o osobnostní vlastnosti umožňuje extravertizaci, přívětivost a negativní emocionálnou vysvětlit i independentní self.

Za hlubší interpretaci by možná stála některá zjištění:

- po interdependentním primingu se Češi hodnotí signifikantně více jako interdependentní (vliv independentního primingu se neprokázal),
- priming se vůbec signifikantně neprojevil u Vietnamců v žádné ze tří samostatných kontrolovaných proměnných.
- rozdíly mezi výsledky celých souborů a analýzy na úrovni jedinců by stály za rozbor. Nejsou charakteristiky celého souboru ("kultury") umělou abstrakcí typu "duch národa" zakrývající vnitřní variabilitu a rozdíly mezi sociálními skupinami?

IV. Dotazy k obhajobě

1. Nezakrývá redukce kultury na “národnost, občanství a jazyk výchovy” možnost identifikovat onu intrakulturní variabilitu ve prospěch uměle navozeného zvýraznění kroskulturních rozdílů?
2. Jak vysvětlíte, že z vlastností Big Five pouze svědomitost nebyla v asociaci ani s jednou interdependentních škál a predikovala naopak independenci? Intuitivně být spolehlivý nebo stálý je spojováno spíše s životními podmínkami vyznačujícími se kvalitou vztahů.

V. Závěr

Předložená disertační práce splňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji doporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako prospěl.

V Praze 20. 7. 2022

prof. Stanislav Štech